

Sekundarno stanovanje i upravljanje lokalnim razvojem: lokalni društveni odnosi kao odrednica participacije stalnih i povremenih stanovnika u procesu planiranja razvoja

Geran-Marko MILETIĆ , Sara URSIĆ , Rašeljka KRNIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska
geran@pilar.hr; sara.ursic@pilar.hr; raseljka.krnic@pilar.hr

U procesu definiranja poželjnog smjera lokalnog razvoja jedan od temeljnih problema jest iznalaženje ciljeva i rješenja koja će biti prihvatljiva najširem krugu dionika. Pritom planiranje lokalnog razvoja u sredinama pritisnutima širenjem sekundarnog stanovanja nailazi na dodatni izazov. Udovoljavanje razvojnim aspiracijama u takvim naseljima kompleksan je poduhvat, jer tamo određena očekivanja imaju i povremeni stanovnici. Podatci analizirani u ovom radu prikupljeni su anketnim istraživanjem provedenim u proljeće i ljeto 2016. u Okrugu Gornjem, naselju na otoku Čiovu u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Istraživanje je provedeno na probabilističkom višestapnom stratificiranom uzorku kojim su zahvaćena 203 stalna i 211 povremenih stanovnika te općine. Provedena analiza imala je dva osnovna cilja: (1) otkriti mjeru u kojoj stalni i povremeni stanovnici participiraju u pojedinim segmentima planiranja lokalnog razvoja te (2) ispitati povezanost participacije u planiranju lokalnog razvoja s razvijenošću lokalnih društvenih odnosa. Rezultati upućuju na to da su zajednice stalnih i povremenih stanovnika u Okrugu Gornjem razmjerno slabo angažirane u procesu traženja rješenja koja bi mogla unaprijediti njihov svakodnevni život, čime Okrug ne iskače iz nacionalnih okvira. Ipak, osobito se zanimljivim pokazalo to što povremeni stanovnici ne samo da nisu slabije zainteresirani od stalnih za participiranje u planiranju lokalnog razvoja, nego su u nekim aspektima i aktivniji u participaciji. Pritom su kod povremenih stanovnika lokalni društveni odnosi pozitivno povezani s participacijom u planiranju lokalnog razvoja, dok taj čimbenik kod stalnih stanovnika nije zabilježio statistički značajan efekt.

Ključne riječi: sekundarno stanovanje, lokalni razvoj, participacija u lokalnom razvoju, lokalni društveni odnosi, Hrvatska

1. Uvod

Stanovništvo Europske unije sve je starije te sve veći razvojni problem predstavlja i činjenica da je lokacijska distribucija populacije izrazito neravnomjerna, što se napose odnosi na nerazmjer gustoće naseljenosti između urbanih i ruralnih regija.¹ Poražavajući demografski podatci pokazuju kako se broj stanovnika u nekim dijelovima Europske unije iznimno smanjio u odnosu na stanje prije pedeset ili čak sto godina (Eurostat, 2015). Alarmantni problem depopulacije gotovo da je potpuno ograničen na ruralne predjele te postaje sve ozbiljnijom prijetnjom, ne samo kad govorimo o ekonomskom razvoju, nego i o samom opstanku mnogih malih lokalnih zajednica koje bi, zbog sve intenzivnije migracije u urbana područja, mogle potpuno ostati bez ljudi (Marini i Mooney, 2006). Deficit stanovništva i ljudskog kapitala u malim sredinama postaje njihov najveći izazov, jer je upravo ljudski kapital ključni element svih potencijalnih razvojnih politika.

Problem razvoja lokalnih zajednica, u kontekstu nedostatka ljudskog i društvenog kapitala, nije problem samo nedostatka financijskih sredstava, nego deficita ideja, ekspertiza i poduzetničkih inicijativa. Čini se kako značajke stanovništva koje u velikom broju slučajeva sve više karakteriziraju ruralna područja zahvaćena depopulacijom – poput tradicionalnih obrazaca života – predstavljaju ozbiljnu prepreku različitim vidovima funkcioniranja zajednice i njezinu daljnjem društvenom i ekonomskom razvoju. Upravo zbog tog razloga stalne, ali i privremene, migracije u takva područja mogle bi predstavljati ključni element oporavka lokalnih zajednica.

Brojni teoretičari koji se bave ekonomskim pitanjima već dulje vrijeme tvrde kako dugoročni ekonomski rast sve više ovisi o specifičnim znanjima i inovativnim rješenjima, a ne prirodnim resursima nekog područja (Hudson, 2005), što znači da će upravo nove, kreativne inicijative stvoriti uvjete za smjer daljnjeg kretanja razvoja. U tom smislu na širenje sekundarnog stanovanja može se gledati kao na potencijalno osnaživanje ljudskog i društvenog kapitala jer upravo vlasnici sekundarnih stanova sa svojim kompetencijama, idejama i poslovnim kontaktima, mogu bitno utjecati na silnice lokalnog napretka (Marjavaara, 2008). U tom kontekstu, cilj istraživanja predstavljenog u ovom radu bio je ostvariti uvid u čimbenike povezane s intenzitetom i karakterom participacije vlasnika sekundarnih

¹ Ovaj je rad rezultat istraživanja što ga je financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom 1875.

stanova u donošenju odluka i aktivnostima vezanim za razvojne procese lokalne zajednice.

2. Sekundarno stanovanje i lokalna zajednica

Sekundarno stanovanje ima dugu tradiciju u Hrvatskoj, a u međupopisnom razdoblju između 2001. i 2011. godine zabilježen je znatan porast broj stanova za odmor (Miletić, Peračković i Marinović Golubić 2017).² Iskustvo povećanja broja vikendica i njezinih korisnika na odrađenoj lokaciji predstavlja svojevrsan izazov – i u pozitivnom i u negativnom smislu – za različite aktere i njihove specifične interese, od stalnih stanovnika, vlasnika lokalnih firmi, vlasnika nekretnina do lokalne uprave. Iako postoji generalna pretpostavka da je utjecaj povećanja sekundarnog stanovanja na razvoj regije u kojoj se odvija uglavnom pozitivan (Winkler, Deller i Marcouiller, 2015), brojne znanstvene debate u literaturi koja se bavi ovim pitanjima upućuju na to da su određeni socijalni, kulturni, ekonomski i ekološki aspekti promjena mnogo kompleksniji nego što se to na prvi pogled može doimati.

»Novi lokalci«, »ljetni ljudi« ili »došljaci«, kako ih se ponekad naziva, u ruralne predjele, u kojima najčešće kupuju ili grade svoje vikendice, dolaze povremeno i privremeno, da bi povećali kvalitetu života i rekreirali se bježeći od gradske užurbanosti i stresa u smiraj prirode (Halfacree, 2012; Pitkänen, Adamiak i Halseth, 2014). S druge strane, pretpostavka je da stalni stanovnici imaju dugoročan i ekonomski orijentiran odnos prema ruralnom prostoru u kojem žive (Green i dr., 1996; Gallent, 2007). S obzirom na tu okolnost, odnos između lokalnog i privremenog stanovništva često se interpretira kao antagonizam koji proizlazi iz različitih interesa unutar istog prostora koji mogu dovesti do određenih konflikata.

Studije su pokazale da potencijalne tenzije između lokalnog i privremenog stanovništva ponekad proizlaze i iz činjenice da se njihove demografske i socioekonomske karakteristike razlikuju (Farsad i Rye, 2013; Pitkänen, Adamiak i Halseth, 2014). Na primjer, korisnici sekundarnih stanova u prosjeku su stariji, obrazovaniji i imaju veća primanja od stalnih stanovnika ruralnih zajednica (Halseth i Rosenberg, 1995; Marjavaara, 2008). Te demografske i socioekonomske razlike među dvjema skupinama bitno utječu na stupanj pripadnosti i povezanosti koju akteri ostvaruju unutar mjesta privremenoga, tj. stalnog stanovanja. Low i Altman (1992) pokazuju da

² Više o sekundarnom stanovanju u Hrvatskoj u Miletić, 2011, i Opačić, 2013.

između lokalnih žitelja i »vikendaša« postoji razlika u stupnju pripadnosti, odnosno u emocionalnoj vezi s prostorom i njegovim ljudima. No, istraživanja ne nude konzistentne rezultate, pa je očito da je stupanj pripadnosti determiniran specifičnim socioprostornim kontekstom. S jedne strane, rezultati pokazuju da očito postoje određeni problemi u integraciji. To se, na primjer, vidi iz McLeodove studije američkih korisnika kuća za rekreaciju u Kostariki, koji su pokazali tendenciju getoiziranja i odvajanja od lokalne zajednice zatvarajući se u rezidencijalna naselja (McLeod, 2008). S druge strane, nailazimo i na suprotne tendencije, pa su rezultati pojedinih studija otkrili visok stupanj pripadnosti zajednici i vrlo prijateljske odnose lokalaca i došljaka (Kaltenborn, 1997; Hall i Müller, 2004; Kelly i Hosking, 2008).

Stupanj integracije u lokalnu zajednicu, o kojem ovisi i razina potencijala za konflikt u nekoj zajednici, u uskoj je vezi s društvenim i kulturnim promjenama koje »vikendaši« donose sa sobom, tj. s načinom na koji će te promjene prihvatiti stalni stanovnici. Kao što je već rečeno, istraživanja su detektirala bitne razlike u demografskim i socioekonomskim karakteristikama tih dviju skupina, a to se također odnosi i na životne vrijednosti i svjetonazore. Jordan (1980) upozorava na opasnost od konflikta koji može proizići iz sudara urbane i ruralne kulture, tj. modernih svjetonazora naspram tradicionalnih vrijednosti i normi lokalne zajednice. U literaturi je još mnogo primjera u kojima je naglašena percepcija lokalnih žitelja o došljacima kao uljezima, kao onima koji imaju iskrivljene vrijednosti, prijete lokalnoj kulturi i koji remete ustaljenu dinamiku zajednice (Barlow i Cocklin, 2003; Fountain i Hall, 2002). Čini se da u najvećem broju slučajeva tenzije i sukobi između privremenih i stalnih stanovnika proizlaze iz činjenice da su interesi i vizije obaju skupina zainteresiranih aktera u diskrepanciji. Korisnici sekundarnih stanova i ljudi koji su trajno naseljeni u nekoj zajednici imaju drukčija očekivanja, potrebe i zahtjeve od prostora, što je vidljivo i u njihovim neusklađenim stavovima kad je riječ o odnosu prema obliku i intenzitetu razvoja, uključujući i stavove o ekološkim pitanjima.

S obzirom na svoju trajnu povezanost sa specifičnim mjestom, autohtono je stanovništvo zainteresirano za ekonomski razvoj, pa je ekspanzija sekundarnog stanovanja u tom smislu uglavnom, iako ne uvijek, prihvaćena kao potencijalni razvojni čimbenik (Rye, 2011), a samim time i generator povećanja životnog standarda zajednice. U mnogim slučajevima, prihodi koje generira sekundarno stanovanje mnogo su veći od onih koje lokalno

stanovništvo ima priliku priskrbiti kroz tradicionalne izvore (Nordin, 1994, prema Marjavaara, 2008). Također, u mnogim se slučajevima pokazalo da fenomen sekundarnog stanovanja pomaže očuvati određene djelatnosti i usluge koje bi inače, zbog sve veće depopulacije ruralnih područja, bile osuđene na propast (Marjavaara, 2008). Međutim, iako postojanje sekundarnih stanova na nekom lokalitetu stvara nove i raznovrsnije ekonomske aktivnosti, novokreirani poslovi vrlo su često samo sezonski i slabije su plaćeni, jer ne zahtijevaju visoko kvalificirane vještine (Rye, 2011). Nadalje, vlasnici sekundarnih stanova, za razliku od lokalnih žitelja, imaju vrlo ograničen ili ponekad čak i negativan odnos prema rastu i intenzivnijem razvoju, jer u središtu njihovog interesa primarno stoji očuvanje ruralne idile koja određenim promjenama u prostoru može biti ugrožena (Farstad, 2013). Kad je u pitanju odnos prema intenziviranju turizma, tu je također interes lokalne zajednice mnogo izraženiji od onoga što ga imaju »viken-daši« (McIntyre i Pavlovich, 2006; Jaakson, 1986).

Tema razvoja i ekonomskog rasta, logično, usko je vezana s pitanjima odnosa prema ekologiji i zaštiti prostora. Kuće za rekreaciju često se nalaze u područjima osjetljivih ekosistema pa može doći, pogotovo zbog ekstenzivnije gradnje, do različitih poremećaja poput uznemiravanja životinja (Lepczyk i dr., 2013) i zagađenja (Peterson, Cumming i Carpenter, 2003; Hiltunen, 2007). Međutim, s druge strane, s obzirom na negativni odnos prema intenzivnijem i bržem razvoju koji proizlazi iz specifičnih interesa koje vlasnici sekundarnih stanova imaju, ne čudi što je veći broj istraživanja pokazao da je ta skupina aktera posebno zainteresirana za ekološka pitanja i očuvanje okoliša (Winkler, Deller i Marcouiller, 2015).

Iako se na temelju rezultata različitih istraživanja brojnih aspekata utjecaja sekundarnog stanovanja na lokalne zajednice ne mogu donijeti jednoznačni zaključci, čini se kako ipak u određenom broju slučajeva društvene, ekonomske i prostorne promjene koje nastaju uplivom novih elemenata otvaraju prostor za određene tenzije i konflikte. Zbog različitih vizija, stavova i vrijednosti ponekad dolazi do problema u integraciji i usklađivanju interesa različitih aktera, pa se sve više govori o važnosti zajedničke odgovornosti i participacije obiju zainteresiranih strana u kreiranju lokalnih politika. Osim što vlasnici sekundarnih stanova ponekad mogu utjecati na produbljanje lokalnih sukoba, njihova formalna i neformalna participacija u životu zajednice kroz predlaganje novih ideja ili stavljanje na raspolaganje svojih znanja i ekspertiza, može biti od izrazite koristi za obje strane.

Nordin i Marjavaara (2012) naglašavaju kako je participacija stalnih i privremenih stanovnika u donošenju zajedničkih odluka važna, ne samo kao izraz demokratičnosti, nego i kao instrument minimiziranja potencijalnih konflikata u zajednici koju dijele.

3. Faktori koji utječu na participaciju povremenih i stalnih stanovnika

Participacija građana u društvenom životu jedna je od ključnih strategija kojim se lokalna zajednica pokušava uključiti u proces donošenja odluka i tako poboljšati uvjete života na svim razinama. Suvremeni participacijski modeli evoluirali su u popularna rješenja za različite upravljačke politike, prostorno planiranje i razvoj društvene dinamike te je proces participacije postao nova dominantna doktrina u pitanjima regeneracije naselja (Maggin, 2007). Zajedno s pravičnošću, svjesnošću i društvenom kohezijom, participacija je jedan od četiriju stupova društvene održivosti (Murphy, 2012). Participacijski procesi u kontekstu sekundarnog stanovanja obilježeni su činjenicom da administrativno-upravljačke politike nerijetko gube bitku s kontroliranjem razvoja naselja koja imaju veliki udio objekata za odmor zbog sve veće mobilnosti, kao i različitih tipova stanovanja kojima danas svjedočimo, gdje se primarno i sekundarno stanovanje redefinišu, katkad i preklapaju. Tako Mišetić (2006) ukazuje na poništavanje hijerarhijskog odnosa, dajući time na važnosti »drugom domu«. Brzina kojom se događaju transformacije, u prostornoj ali i društvenoj dinamici naselja, zahtijeva redefiniiranje upravljačkih procesa, a naglasak se stavlja upravo na jačanje spektra formalnih i neformalnih participacijskih procesa u svrhu postizanja različitih tipova održivosti. U naseljima koja imaju znatan udio sekundarnog stanovanja, participacijski proces predstavlja svojevrсни izazov zbog karakteristične temporalnosti, ali i dualnosti koja karakterizira zajednicu.

Društvena održivost lokalnih zajednica početkom 21. stoljeća redovito se povezuje s procesima participacije u planiranju projekata, stoga nije pogrešno zaključiti da je participacija u lokalnom razvoju dobrodošla praksa u rješavanju društvenih, kulturnih, ekoloških i razvojnih prepreka koje susrećemo u različitim tipovima zajednica. Ipak, blago romantična semiotika participacije kao ideološkog koncepta polako nestaje s obzirom na to da istraživanja upućuju na činjenicu da je riječ o fenomenu koji je teško definirati, a nerijetko još teže provesti u praksi (Cornwell, 2008; Leal, 2007). Participacija je multidimenzionalan i složen koncept čije se de-

finicije razlikuju i zauzimaju cijeli spektar društvenog djelovanja ovisno o tome iz koje discipline istražujemo fenomen. Već je i Aristotel naglašavao društvenu važnost participacije u postizanju »dobrog života« kao jednog od ključnih faktora realizacije ljudskog bića kao *zoon politikona*. Stoga možemo zaključiti da bi sudjelovanje u životu zajednice trebao biti jedan od važnijih aspekta društvenog života (Cohen i Uprhoff, 1980). Cornwell (2008) naglašava činjenicu da je participacijski proces, kao i mnoga druga društvena djelovanja, zapravo svojevrsna igra moći među različitim akterima. Sporazumijevanje tih različitih aktera upravo je bit demokracije prema Habermasu, koji naglašava važnost komunikacije u participacijskom procesu definirajući razgovor kao veliki potencijal društvenog djelovanja. (Habermas, 1984, prema Mišetić, 2016) Umjesto stroge definicije participacijskog procesa, u literaturi susrećemo više tipologija participacije koji često proizlaze iz triju ključnih pitanja koja su Cohen i Uphoff (1980) postavili naglašavajući da se participacija uvijek događa u specifičnom kontekstu: tko participira, kako participira i koji tip participacije odabire. Nadalje, participacijski proces moguće je definirati ovisno o tome za što služi sam proces pa tako White (1996) govori o nominalnoj, instrumentalnoj, reprezentativnoj te transformativnoj participaciji, gdje je u potonjoj bit u *osnaživanju* same zajednice kao dinamičnom procesu u kojem je participacija i sredstvo i cilj.

Razlikujući participacijske procese možemo govoriti o tzv. pozvanoj participaciji te o autonomnoj ili popularnoj participaciji. *Pozvana* participacija odnosi se na organizirani proces čije vodstvo ne dolazi nužno direktno iz zajednice, bilo da je riječ o državnoj, privatnoj ili neprofitnoj organizaciji, dok je *autonomna* participacija zapravo sudjelovanje zajednice u različitim aktivnostima koje pridonose ostvarenju prava ili odlučivanju o preprekama ili projektima u specifičnom kontekstu (Cornwell, 2008). Nadalje, kad istražujemo procese participacije, možemo identificirati različite pristupe participativnom procesu: administrativno-upravljačke politike koje spadaju u tzv. participaciju u razvoju (*participation in development*) ili pak participacija u planiranju (*participation in planning*), koja često podrazumijevaju razmjerno velike projekte i planove koji se nerijetko odvijaju na razini onog što White (1996) naziva nominalnom participacijom u čijoj je konačnici samo prikaz ili ideja participacije u svrhu legitimacije. Ono što je zajedničko svim tipovima participacije jest činjenica da se participacijski procesi redovito odvijaju unutar specifične zajednice i na specifičnom

prostoru, što bi značilo da *osjećaj zajednice* kao i *povezanost s mjestom* utječu na razinu participacije (Talò, Mannarini i Rochira, 2014; Stedman, 2006). Manzo i Perkins (2006) naglašavaju neformalne društvene odnose te povjerenje među susjedima kao bitan katalizator participacije, dok povezanost s mjestom potiče ljude da zaštite, održavaju ili mijenjaju prostor koji za njih ima značenje, što također utječe na zainteresiranost za sudjelovanje u planiranju lokalnog razvoja. Stoga je bitno obuhvatiti različite razine participacije u planiranju lokalnog razvoja, jer je cilj utvrditi postoje li više razine participativnog procesa kao što su instrumentalni, reprezentativni i transformativni s obzirom na karakteristike lokalne zajednice u naseljima s velikim udjelom sekundarnog stanovanja.

Participacijski proces u Hrvatskoj često je dio planske dokumentacije i različitih strategija razvoja. Tako je u *Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske* participacija identificirana kao pojam koji je »kao kohezivno i komunikacijsko sredstvo postao apsolutno neizbježan« (Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja, 2016: 213). U tom se dokumentu definiraju i ključni problemi procesa participacije, a to su nerazumijevanje koncepta javnog te provedba komunikacije s javnošću, kao i načini na koji se ti problemi pokušavaju riješiti edukacijom, razumijevanjem, zajedničkim jezikom i zainteresiranošću. Činjenica da je participacijski proces prepoznat kao bitan ipak nije dovoljna da se razina participacije pomakne s nominalne razine, što sugeriraju i recentna istraživanja (Uršić, Mišetić i Mišetić, 2015). Velik dio istraživanja participacije u Hrvatskoj bavi se analiziranjem odnosa različitih aktera koji sudjeluju u participacijskom procesu s naglaskom na nedovoljnu participaciju građana, ali istodobno i na potrebu za participacijom, pogotovo kad je u pitanju lokalni razvoj (Mišetić, Krnić, Kozina, 2013; Svirčić Gotovac i Zlata, 2008; Svirčić Gotovac, 2010; Uršić, Mišetić i Mišetić, 2015). Takva situacija predstavlja izazov još od osamdesetih godina 20. stoljeća, kad su provedena istraživanja ukazala na potrebu za sudjelovanjem građana u procesima planiranja, ali i identificirala neke od ključnih aspekata za razvoj kvalitetnoga participacijskog procesa kao što je povezanost veličine grada i razine zainteresiranosti za sudjelovanje te povezanost stupnja obrazovanja i društvenog statusa sa željom za participiranjem u različitim procesima unutar zajednice (Čaldarović, 1987).

Dakle, u procesu definiranja poželjnog smjera lokalnog razvoja jedan od temeljnih problema jest iznalaženje ciljeva i rješenja prihvatljivih najširem krugu dionika. Pritom planiranje lokalnog razvoja u sredinama

pritisnutima širenjem sekundarnog stanovanja nailazi i na dodatni izazov. Naime, udovoljavanje razvojnim aspiracijama u takvim naseljima nešto je kompleksniji poduhvat nego u drugim naseljima, jer tamo i povremeni stanovnici imaju određena očekivanja. Polazeći od naznačenoga problema, naša je studija usmjerena na pitanje uloge stalnih i povremenih stanovnika u promišljanju lokalnog razvoja naselja s većim brojem stanova za odmor. Provedena je analiza imala dva osnovna cilja: (1) doznati u kojoj mjeri stalni i povremeni stanovnici participiraju u pojedinim segmentima planiranja lokalnog razvoja te (2) ispitati povezanost participacije u planiranju lokalnog razvoja s razvijenošću lokalnih društvenih odnosa.

4. Metodologija istraživanja

4.1. Osnovna obilježja istraživanog prostora

Općina Okrug smještena je u Splitsko-dalmatinskoj županiji, na zapadnom dijelu otoka Čiova.³ Čiovo je priobalni otok, pruža se u smjeru istok – zapad i zatvara Kaštelanski zaljev, a površinom od 31 km² pripada skupini velikih hrvatskih otoka. Na najsjevernijem dijelu otoka nalazi se dio gradskog naselja Trogir s brodogradilištem, a ostala otočna naselja su Arbanija i Slatine na sjeveroistočnoj obali, Žedno u unutrašnjosti i Okrug Gornji i Donji na zapadnoj obali. S obzirom na to da je otok Čiovo spojen mostom preko starog Trogira s kopnom, Općina Okrug ima povoljan prometno-geografski položaj. Područje Općine prostire se na 9,81 km², a administrativno obuhvaća naselja Okrug Gornji i Okrug Donji. Sjedište je Općine u Okrugu Gornjem, koji zauzima površinu od 7,6 km² te broji 3 081 stanovnika, dok Okrug Donji zauzima 2,2 km² površine i ima 268 stanovnika. Gustoća naseljenosti na području Općine iznosi 341,73 st/km², što je više od gustoće stanovništva na razini županije koja iznosi 100,54 st/km² (Državni zavod za statistiku, 2013).

Popisni rezultati otkrivaju da broj stanovnika na području općine kontinuirano raste i u razdoblju od 1971. do 2011. godine porastao je s 1 015 na 3 349. Budući da su podatci o broju stanovnika na hrvatskim otocima često kontaminirani problemom tzv. fiktivnog stanovništva (Lajić i Mišetić, 2013), demografska situacija u Okrugu bila je predmet i preliminarnoga terenskog istraživanja. Uvidi dobiveni na taj način otkrili su

³ U daljnjem tekstu će se, zbog jednostavnosti navođenja, umjesto Okrug Gornji, koristiti samo naziv Okrug i pridjev okružki.

postojanje znatnije useljeničke skupine koja u Okrug doseljava tijekom devedesetih godina 20. stoljeća i prvog desetljeća 21. stoljeća (Miletić, Marinović Golubić i Žanić, 2017), što potvrđuje nalaz o porastu broja stalnih stanovnika u Okrug. Porast broja stanovnika može se povezati s transformacijom Okruga iz male agrarne i ribarske sredine u jedno od privlačnijih turističkih odredišta u Hrvatskoj. Naznačeni proces započinje širenjem sekundarnog stanovanja sedamdesetih godina 20. stoljeća, pri čemu je najveći porast broja stanova za odmor zabilježen između 1981. i 1991. te između 2001. i 2011. godine. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na području općine Okrug evidentirano je 2 047 stanova za odmor i 1 284 nastanjena stana (Državni zavod za statistiku, 2013). U međupopisnom razdoblju 2001. – 2011. zabilježen je i znatan porast broja stanova namijenjenih za obavljanje djelatnosti – 2001. godine ih je bilo 108, dok ih je 2011. bilo 1 235 – što je pak povezano s intenzivnim razvojem turizma. Naime, više od 640 000 turističkih noćenja ostvarenih u 2015. godini pokazuje da je turizam izrazito važna djelatnost na području Općine Okrug (Ostroški, 2016).

4.2. Prikupljanje podataka i instrumenti

Podatci analizirani u ovom radu prikupljeni su anketnim istraživanjem provedenim pri Institutu za društvene znanosti Ivo Pilar u sklopu projekta »Sekundarno stanovanje i socijalna održivost lokalnih zajednica u Hrvatskoj« u proljeće i ljeto 2016. u Okrug Gornjem. Istraživanje je obavljeno na probabilističkom višestepnom uzorku, pri čemu je u prvoj etapi izbor kućnih adresa stratificiran po statističkim krugovima kako bi se osigurala teritorijalno proporcionalna zastupljenost. U drugoj etapi korištenjem tablice slučajnih brojeva birana su kućanstva, a u trećoj etapi korištenjem metode prvog rođendana proveden je slučajni izbor ispitanika unutar kućanstva. Anketiranje su osobno proveli suradnici na projektu, strukturiranim intervjuom na kućnoj adresi u Okrug Gornjem. Pritom su korištena dva upitnika. Upitnik za stalne stanovnike imao je ukupno 48 pitanja (intervjui su u prosjeku trajali 26 minuta), dok je upitnik za povremene stanovnike imao 56 pitanja (intervjui su u prosjeku trajali 29 minuta). Nacrt istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Ispitanici su prije anketiranja upoznati sa sadržajem i svrhom istraživanja, zajamčena im je povjerljivost prikupljenih podataka te je tražen njihov usmeni pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Ukupno je uzorkom zahva-

ćeno 203 stalna i 211 povremenih stanovnika, pri čemu je stopa odziva kod stalnih stanovnika iznosila 85%, a kod povremenih 74%.⁴

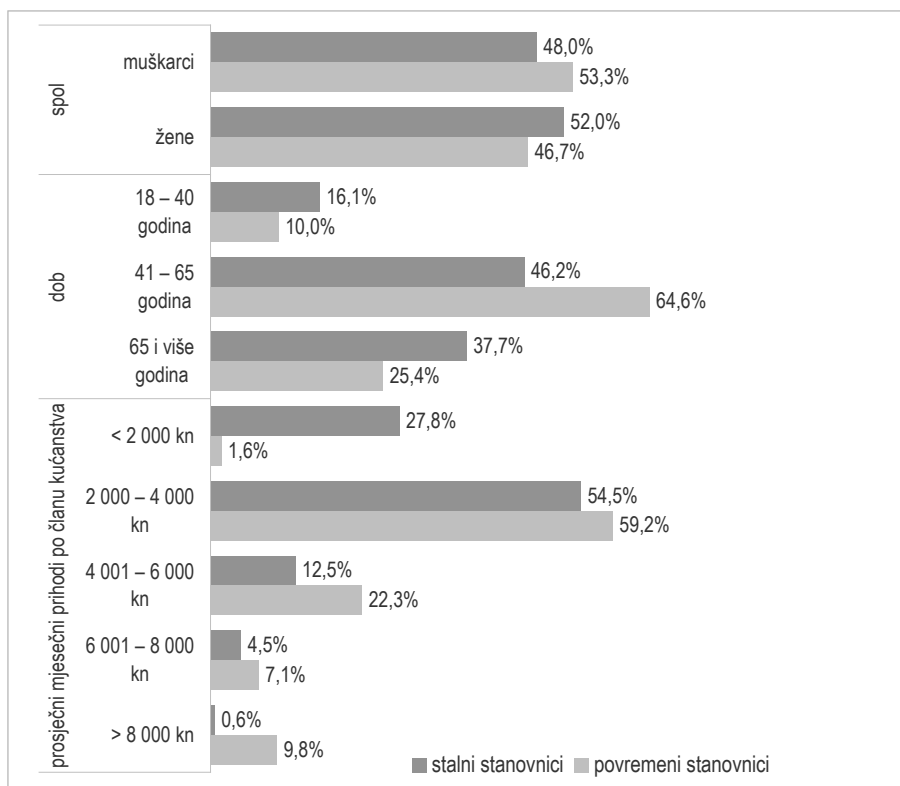
U svrhu mjerenja *participiranja u procesu planiranja lokalnog razvoja* koristili smo se setom pitanja koja se odnose na sudjelovanje u pojedinim fazama toga procesa. Kreiranim instrumentom zahvaćene su aktivnosti od pokretanja inicijativa, preko davanja individualne potpore inicijativi, zatim sudjelovanja u neformalnoj raspravi do sudjelovanja u formalnoj javnoj raspravi. U formuliranju čestica za spomenute dimenzije oslonili smo se na instrument kojim su se Cicognani i dr. (2008) koristili za mjerenje društvene participacije, a koji sadržava i nekoliko indikatora usmjerenih na participaciju u planiranju razvoja. Konkretno, za spomenute faze u procesu planiranja razvoja koristili smo se sljedećim indikatorima: slanje pisma ili dopisa ili telefonski poziv kojim se htjelo potaknuti neke promjene u Okrugu (pokretanje inicijative), potpisivanje neke peticije kojom se htjelo potaknuti neke promjene u Okrugu (davanje individualne potpore inicijativi), osobni razgovor s nekim o problemima koji utječu na kvalitetu življenja u Okrugu (sudjelovanje u neformalnoj raspravi) te prisustvovanje javnom skupu kojim se htjelo potaknuti neke promjene u Okrugu, npr. javna rasprava o prostornim planovima (sudjelovanje u formalnoj javnoj raspravi). Sudjelovanje u svakoj od spomenutih aktivnosti mjereno je na skali s tri stupnja: »nikad«, »jednom« i »više puta«. Sumiranjem zabilježenih vrijednosti dobivena je skala koja je korištena u daljnjoj analizi. Vrijednosti na taj skali imale su teorijski raspon od 4 do 12. Najmanja ocjena na skali odnosi se na ispitanike koji nikada nisu sudjelovali ni u jednoj od spomenutih aktivnosti (njih je u uzorku stalnih stanovnika bilo 69%, dok ih je u uzorku povremenih stanovnika bilo 61,1%), a najveća se odnosi na one ispitanike koji su u svim spomenutim aktivnostima sudjelovali više puta (njih je u uzorku stalnih stanovnika bilo 1%, dok ih je u uzorku povremenih stanovnika bilo 0,5%). Opisana razlika uočena na sumarnoj skali participacije u planiranju razvoja između stalnih i povremenih stanovnika nije bila statistički značajna ($t = 2,24$; $p = 0,13$). Provedena analiza glavnih komponenti potvrdila je jednofaktorsku strukturu na tom instrumentu kod obiju promatranih skupina. Saturacija čestica na izdvojenom faktoru kretala se između 0,53 i 0,87, a Cronbachov α koeficijent iznosio je 0,8 na uzorku stalnih i 0,79 na uzorku povremenih stanovnika.

⁴ U izračun stope odziva nisu uključene adrese na kojima ni iz trećeg pokušaja nisu zatečeni stanari.

Intenzitet i karakter lokalnih društvenih odnosa dvije su dimenzije na koje je stavljen fokus u ovoj analizi. Intenzitet lokalnih društvenih odnosa zahvaćen je Skalom susjedskih odnosa (Prezza i dr., 2001). Skala se sastoji od sedam čestica: pet ih mjeri učestalost, a dvije gustoću društvenih odnosa sa susjedima. Učestalost susjedskih odnosa (koliko često: posjećujete susjede u njihovom domu; susjedi posjećuju Vas u Vašem domu; zastanete i razgovarate sa susjedima; zajedno s njima obavljate neke poslove; sa susjedima izmjenjujete usluge) mjerena je na ljestvici od pet stupnjeva (od »nikad« do »svakodnevno«). Gustoća susjedskih društvenih odnosa zahvaćena je pitanjima otvorenog tipa o broju osoba od kojih mogu posuditi neke male stvari te o broju osoba koje smatraju prijateljima u Okrugu.⁵ Skalom se u analizi koristimo u sumarnoj verziji, što je i njezin izvorni oblik (Prezza, 2001), a na taj način je već korištena u analizama lokalnih društvenih odnosa u hrvatskom društvu (Miletić, Krnić i Majetić, 2016). Analizom glavnih komponenti, u jednofaktorskoj strukturi utvrđena je saturacija čestica u rasponu od 0,53 do 0,86 pri čemu je vrijednost Cronbachova α koeficijenta bila 0,85 za uzorak stalnih te 0,83 za uzorak povremenih stanovnika. Druga analizirana dimenzija, odnosno karakter lokalnih društvenih odnosa, zahvaćen je pitanjem o preferencijama u društvenoj interakciji koju ispitanici imaju u Okrugu. Konkretno, od ispitanika smo tražili da odgovore druže li se (1) isključivo s povremenim stanovnicima, (2) nešto više s povremenim nego sa stalnim stanovnicima, (3) podjednako s povremenim i sa stalnim stanovnicima, (4) nešto više sa stalnim stanovnicima ili (5) isključivo sa stalnim stanovnicima.

Kao jedan od mogućih čimbenika participacije u planiranju lokalnog razvoja analiziran je i *stav o (ne)uspješnosti dosadašnjeg razvoja naselja*. Pritom nas je zanimala ukupna ocjena, odnosno osnovni dojam, o smjeru promjena uvjeta življenja u Okrugu. Konkretno, od ispitanika je traženo da ocjene postaje li život u Okrugu bolji (ugodniji) ili teži. Osim navedenih varijabli, u analizi su korištena i sljedeća demografska i socioekonomska obilježja ispitanika: spol, dob i prosječna mjesečna primanja po članu kućanstva (Grafikon 1).

⁵ Dobiveni su odgovori prekodirani u skalu s pet stupnjeva i to na sljedeći način: pet bodova nosio je odgovor »sve«, »puno« te odgovori u kojima je naveden broj osoba od sedam ili više; četiri boda dobili su odgovori »većinu« te broj pet ili šest; tri su boda dobili odgovori »dosta«, »više njih« te broj tri ili četiri; dva je boda nosio odgovor »malo«, »nekoliko« ili broj jedan i dva; jedan je bod dobio odgovor »nikoga« te broj nula.

Grafikon 1. Osnovna demografska i socioekonomska obilježja ispitanika

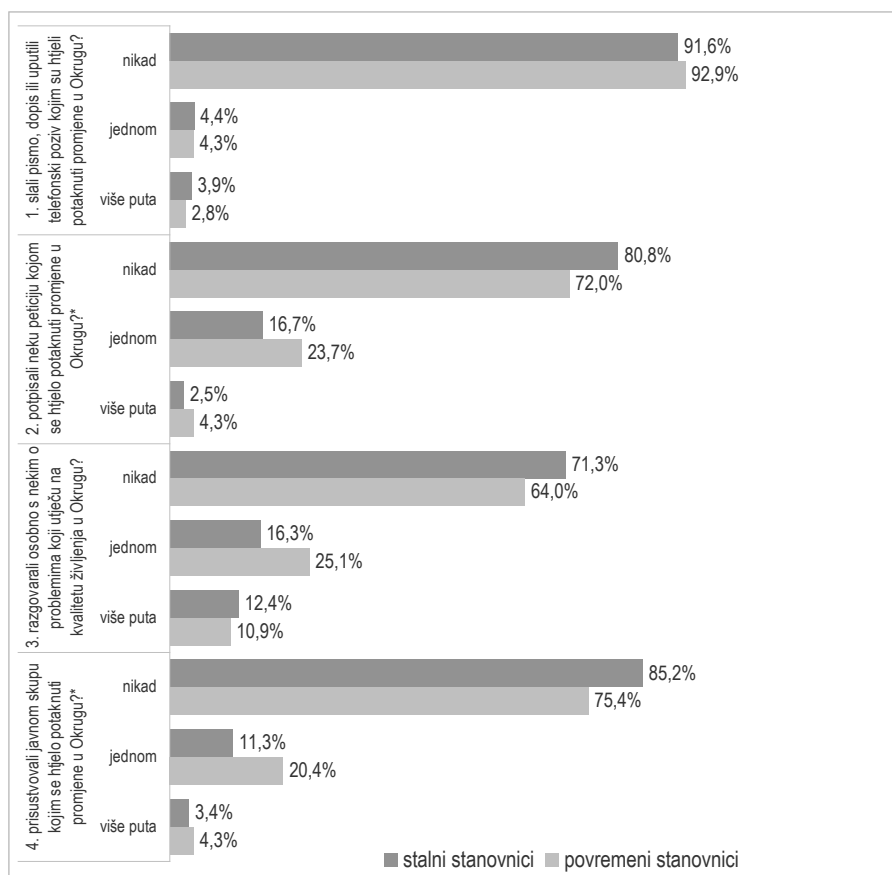
Analizu navedenih varijabli proveli smo u dva koraka. Fokus je najprije stavljen na deskriptivnu razinu, uključujući korelacijsku analizu te testiranje statističke značajnosti razlika između stalnih i povremenih stanovnika. U drugom koraku provedena je višestruka linearna regresijska analiza u kojoj smo kriterijsku varijablu participacije u procesu planiranja lokalnog razvoja analizirali s obzirom na tri prediktorska sklopa. Podatci su analizirani s pomoću programskog paketa IBM SPSS Statistics 23.

5. Rezultati

Rezultati sugeriraju relativno nisku razinu participacije ispitanika u sve četiri obuhvaćene faze planiranja lokalnog razvoja (Grafikon 2). Naime, za svaku spomenutu aktivnost velika većina ispitanika kod obiju promatranih skupina odgovorila je da nikad nije sudjelovala ni u jednoj fazi. Pritom je nešto više ispitanika participiralo u planiranju razvoja kroz sudjelovanje u

neformalnom razgovoru o problemima koji utječu na kvalitetu življenja u Okrugu (28,7% stalnih i 36% povremenih stanovnika), a najrjeđe su ispitanici bili pokretači inicijative kojom se htjelo ostvariti neke promjene u Okrugu (8,3% stalnih i 7,1% povremenih stanovnika). Utvrđene su statički značajne razlike ($p < 0,05$) između dviju promatranih skupina u participaciji u planiranju razvoja, prema kojima povremeni stanovnici nešto češće potpisuju peticije ($t = 4,37$) te prisustvuju javnim skupovima na kojima se htjelo potaknuti neke promjenu u Okrugu ($t = 4,61$).

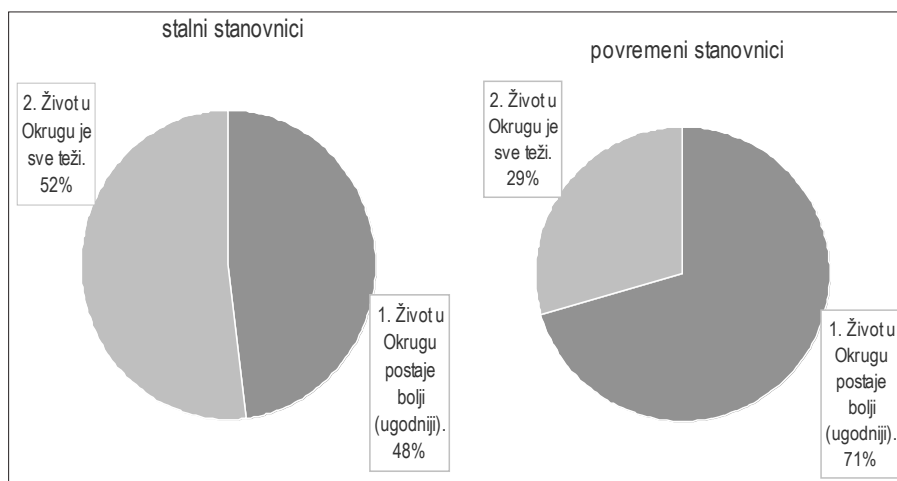
Grafikon 2. Participacija u procesu planiranja lokalnog razvoja – usporedba stalnih i povremenih stanovnika

* $p < 0,05$

Ranije je spomenuto da je Okrug posljednjih desetljeća 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća doživio intenzivan turistički razvoj, što je dovelo do znatnih socioprostornih promjena, u prvom redu do useljavanja stanovništva te gradnje velikog broja stambenih i turističkih objekata. Dio prostornog razvoja naselja odvijao se izvan planom zadanih okvira. U tom kontekstu zanimalo nas je kako su se razvojni procesi odrazili na kvalitetu življenja u Okrugu. S obzirom na cilj analize, pitanje nije bilo usmjereno na pojedine sektorske ocjene nego na ukupnu ocjenu. Pokazalo se da postoji statistička značajna razlika ($\chi^2 = 21,19$; $p < 0,01$) u doživljaju uvjeta življenja u Okrugu između stalnih i povremenih stanovnika (Grafikon 3). Kod stalnih stanovnika neznatno je veći broj onih koji smatraju da život u Okrugu postaje sve težim od onih koji kažu da život u Okrugu postaje sve boljim (52% prema 48%). S druge strane, povremeni stanovnici znatno češće smatraju da stvari u Okrugu idu nabolje; njih 70,6% smatra da život u Okrugu postaje ugodnijim, dok je onih koji smatraju da je život u Okrugu sve težim 29,4%.

Grafikon 3. Stav o smjeru u kojem se razvija Okrug – usporedba stalnih i povremenih stanovnika

$p < 0,01$

Razvijenost susjedskih društvenih odnosa analizirana je kroz prizmu učestalosti kontakata sa susjedima te broja prijatelja i poznanika u susjedstvu (Tablica 1). Među analiziranim skupinama ispitanika nije bilo razlike u redoslijedu aktivnosti kojima je mjerena učestalost susjedskih društvenih

odnosa. I stalnim i povremenim stanovnicima usputni je razgovor najčešći oblik interakcije sa susjedima, dok su najrjeđe bili uključeni u zajedničko obavljanje nekog posla. No, neke razlike ipak postoje. Stalni stanovnici statistički značajno češće od povremenih stanovnika posjećuju susjede ($t = 14,00$; $p < 0,01$) i susjedi posjećuju njih ($t = 7,11$; $p < 0,01$), češće i za stanu i razgovaraju sa susjedima ($t = 20,17$; $p < 0,01$) te češće izmjenjuju usluge ($t=4,37$; $p < 0,05$). Uočene su razlike nešto veće kod čestica koje se odnose na međusobno posjećivanje u domu (primjerice, 59,4% ispitanika u uzorku stalnih stanovnika često ili svakodnevno posjećuje susjede, dok tako često u posjete susjedima odlazi tek 35,6% ispitanika iz skupine povremenih stanovnika), dok su razlike relativno male kod čestice koja se odnosi na razmjenu usluga sa susjedima (to često ili svakodnevno čini 35,7% ispitanika iz skupine stalnih stanovnika i 30,9% iz skupine povremenih stanovnika). Što se tiče gustoće susjedskih odnosa, ispitanici su imali veći broj poznanika nego prijatelja u susjedstvu u Okrugu, pri čemu razdioba odgovora pokazuje da samo manji broj ispitanika u objema analiziranim skupinama nema nikakve društvene odnose sa susjedima. Među stalnim stanovnicima njih 3,7% nema nikoga u svom susjedstvu pitati za posudbu neke male stvari, dok njih 6,4% u svom susjedstvu nema prijatelja. U uzorku povremenih stanovnika, nije bilo ispitanika koji u susjedstvu u Okrugu nema nikoga pitati za posudbu malih stvari, dok je njih 3,9% izjavilo da u susjedstvu u Okrugu nema prijatelja. Stalni stanovnici imaju nešto veći broj poznanika u Okrugu od povremenih stanovnika ($t = 6,44$; $p < 0,05$), dok s obzirom na broj prijatelja među susjedima nije bilo statističke značajne razlike.

Tablica 1. Skala susjedskih društvenih odnosa – usporedba stalnih i povremenih stanovnika (%)

	stalni stanovnici					povremeni stanovnici								
	nikad	rijetko	ponekad	često	svakodnevno	M	SD	nikad	rijetko	ponekad	često	svakodnevno	M	SD
<i>učestalost susjedskih društvenih odnosa; Koliko često:</i>														
1. posjećujete susjede u njihovom domu?***	2,5	8,4	29,7	51,0	8,4	3,54	0,86	0,5	11,4	52,6	33,2	2,4	3,26	0,70
2. susjedi posjećuju Vas u Vašem domu?***	2,5	7,4	31,2	50,0	8,9	3,55	0,85	0,5	11,4	47,4	35,1	5,7	3,34	0,77
3. zastanete i razgovarate sa susjedima?***	2,5	1,0	12,4	37,6	46,5	4,25	0,89	0,0	2,8	27,0	49,3	20,9	3,88	0,76
4. zajedno s njima obavljate neke poslove?	17,3	20,8	31,2	27,2	3,5	2,79	1,13	16,1	31,3	24,6	25,6	2,4	2,67	1,10
5. sa susjedima izmjenjujete usluge?*	9,4	17,8	37,1	30,7	5,0	3,04	1,03	11,4	29,0	28,6	27,6	3,3	2,82	1,06
<i>gustoća susjedskih društvenih odnosa***</i>	1	2	3	4	5	M	SD	1	2	3	4	5	M	SD
6. Koliko susjeda u Okrugu biste mogli pitati da Vam posude neke male stvari?*	3,7	13,9	24,1	20,3	38,0	3,75	1,21	0,0	18,3	30,4	37,7	13,6	3,47	0,95
7. Koliko susjeda u Okrugu smatrate svojim prijateljima?	6,4	26,3	21,1	21,1	25,1	3,32	1,28	3,9	25,7	25,1	16,2	29,1	3,41	1,26

*p < 0,05; **p < 0,01

*** Značenje bodova: 1 – odgovor »nikog« te broj nula; 2 – odgovor »malo«, »nekoliko« ili broj 1 i 2; 3 – odgovori »dosta«, »više njih« te broj 3 ili 4; 4 – odgovori »većinu« te broj 5 ili 6; 5 – odgovor »sve«, »puno« te broj 7 ili više.

Odgovori na pitanje s kime se više druže upućuju na postojanje određene sklonosti da se društvene veze više razvijaju unutar »vlastite« skupine (Tablica 2). Konkretno, 36,5% stalnih i 39,4% povremenih stanovnika izjavilo je da se podjednako druže s objema analiziranim skupinama, dok se 47% stalnih stanovnika druži više sa stalnim stanovnicima, a 41,3% povremenih druži se više s povremenim stanovnicima. Češće druženje s članovima druge skupine znatno je rjeđe, samo otprilike 10% ispitanika iz uzorka stalnih stanovnika druži se više s povremenim stanovnicima, dok se približno 15% ispitanika iz uzorka povremenih stanovnika više druži sa stalnim stanovnicima.

Tablica 2. Preferencije u uspostavi lokalnih društvenih veza – usporedba stalnih i povremenih stanovnika (%)

<i>U Okrugu se družite:</i>	<i>stalni stanovnici</i>	<i>povremeni stanovnici</i>
1. isključivo s povremenim stanovnicima	2,0	3,8
2. nešto više s povremenim nego sa stalnim stanovnicima	9,0	41,3
3. podjednako s povremenim i sa stalnim stanovnicima	36,5	39,4
4. nešto više sa stalnim stanovnicima	47,0	15,4
5. isključivo sa stalnim stanovnicima	5,5	0,0

U sljedećem je koraku, korištenjem višestruke linearne regresijske analize, istražena povezanost participacije u planiranju razvoja s lokalnim društvenim odnosima, pri čemu su ocjena dosadašnjeg razvoja Okruga te demografska i socioekonomska obilježja ispitanika bile kontrolne varijable. Kao kriterijska varijabla u regresijskoj analizi korištena je sumarna skala participacije u planiranju razvoja. Prilikom provedbe regresijske analize provjeravani su i modeli s drugim varijablama (npr., najviši završeni stupanj obrazovanja, migracijska obilježja, razvojne aspiracije), a za odabrani set prediktora odlučili smo se vodeći računa o problemu kolinearnosti prediktora, usklađenosti broja prediktorskih varijabli s veličinom uzorka te ukupnoj količini objašnjene varijance.

U nastavku su predstavljene analize dvaju regresijskih modela, jedan za uzorak stalnih stanovnika i jedan za uzorak povremenih stanovnika. Kod obaju analiziranih modela korištena je hijerarhijska regresijska analiza s tri bloka. U prvi su blok uvrštene demografske i socioekonomske varijable (spol, dob i prosječna mjesečna primanja po članu kućanstva), u drugom je bloku dodana ocjena uvjeta življenja u Okrugu, dok su u trećem bloku uključene

varijable koje se odnose na susjedске društvene odnose u Okrugu (skala susjedskih odnosa te sklonost razvijanju međugrupnih susjedskih odnosa).

U Tablici 3 prikazani su Pearsonovi koeficijenti korelacije u odnosu varijabli uključenih u regresijsku analizu i to zasebno za uzorak stalnih i povremenih stanovnika. Iznosi koeficijenata korelacije otkrivaju da većina prediktorskih varijabli nije međusobno povezana, a u nekoliko slučajeva u kojima je identificirana statistički značajna korelacija među varijablama bila je riječ tek o niskoj razini međuovisnosti ($r < \pm 0,3$), što je otklonilo mogućnost multikolinearnosti među prediktorskim varijablama u regresijskim modelima.

Tablica 3. Pearsonov koeficijent korelacije u odnosu varijabli korištenih u regresijskoj analizi za stalne i povremene stanovnike

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
<i>stalni stanovnici</i>	1. skala participacije u planiranju razvoja	–	–	–	–	–
	2. spol	–0,100	–	–	–	–
	3. dob	0,027	–0,001	–	–	–
	4. prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva	0,227**	–0,204**	–0,087	–	–
	5. stav o smjeru u kojem se razvija Okrug	–0,115	0,055	0,156*	–0,288**	–
	6. skala susjedskih odnosa	0,080	0,021	0,002	–0,026	–0,050
	7. preferencije u uspostavi lokalnih društvenih veza	–0,065	–0,049	0,017	–0,094	0,139
<i>povremeni stanovnici</i>	1. skala participacije u planiranju razvoja	–	–	–	–	–
	2. spol	–0,129	–	–	–	–
	3. dob	–0,038	0,007	–	–	–
	4. prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva	–0,192**	0,031	0,106	–	–
	5. stav o smjeru u kojem se razvija Okrug	–0,202**	0,127	0,129	–0,048	–
	6. skala susjedskih odnosa	0,439**	–0,193**	0,037	–0,240**	–0,294**
	7. preferencije u uspostavi lokalnih društvenih veza	–0,214**	0,161*	–0,034	0,026	0,117

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Rezultati hijerarhijske linearne regresijske analize prikazani u Tablici 4 otkrivaju da korišteni set prediktorskih varijabli u modelu za stalne stanovnike objašnjava ukupno 6% varijance participacije u planiranju lokalnog razvoja. Uz kontrolu svih navedenih prediktora, u tom je modelu samo varijabla prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva bila statistički značajno – i to pozitivno – povezana sa skalom participacije u planiranju lokalnog razvoja.

Rezultati regresijske analize kod drugog modela kreiranog za povremene stanovnike bitno su drukčiji. U prvom redu, set prediktorskih varijabli objašnjava znatno više varijance participacije u planiranju lokalnog razvoja, ukupno 22%. S prvim blokom (demografske i socioekonomske varijable) objašnjeno je 3,8% varijance na skali participacije u planiranju razvoja, sa sljedećim blokom, u koji je uključena varijabla koja se odnosi na ocjenu dosadašnjeg razvoja Okruga, udio objašnjene varijance povećan je na 7,4%, dok je uključivanjem trećega bloka (varijable koje opisuju lokalne društvene odnose) došlo do najvećeg povećanja i udio objašnjene varijance je nakon zadnjeg koraka iznosio 22%. Osim toga, u tom je modelu i odnos između seta prediktorskih varijabli i kriterijske varijable nešto dinamičniji. U prvom koraku, nakon uključivanja demografskih i socioekonomskih varijabli, jedini statistički značajni prediktor bio je prosječni mjesečni prihod po članu kućanstva. Doprinos varijable o prosječnom mjesečnom prihodu po članu kućanstva u objašnjavanju varijance kriterija bio je statistički značajan i nakon drugog koraka, a uz nju statistički značajan doprinos imala je i uvedena varijabla stav o smjeru u kojem se razvija Okrug. U posljednjem koraku, statistički značajan doprinos objašnjavanju skale participacije u planiranju razvoja imale su samo skala susjedskih odnosa i varijabla koja se odnosi na preferencije u uspostavi lokalnih društvenih veza. Dakle, kreirani model pokazuje da su povremeni stanovnici koji se češće druže sa susjedima i/ili s većim brojem susjeda u Okrugu skloniji više sudjelovati u aktivnostima usmjerenima na planiranje razvoja. Isti model otkriva da su skloniji participaciji u planiranju lokalnog razvoja oni povremeni stanovnici koji se više druže s drugim povremenim stanovnicima.

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s kriterijem skale participacije u planiranja razvoja – zasebni modeli za uzorak stalnih i povremenih stanovnika

	<i>stalni stanovnici</i>			<i>povremeni stanovnici</i>		
	<i>1. blok</i> β	<i>2. blok</i> β	<i>3. blok</i> β	<i>1. blok</i> β	<i>2. blok</i> β	<i>3. blok</i> β
demografska i socioekonomska obilježja						
spol	-0,095	-0,093	-0,096	-0,113	-0,090	-0,031
dob	0,073	0,075	0,077	-0,014	-0,003	-0,034
mjesečni prihod po članu kućanstva	0,258**	0,252**	0,247**	-0,198**	-0,209**	-0,106
ocjena dosadašnjeg razvoja						
stav o smjeru u kojem se razvija Okrug	-	-0,023	-0,013	-	-0,204**	-0,071
lokalni društveni odnosi						
skala susjedski odnosa	-	-	0,048	-	-	0,378**
preferencije u uspostavi lokalnih društvenih veza	-	-	-0,056	-	-	-0,142*
ukupni model						
korigirani R ²	0,071	0,066	0,060	0,038	0,074	0,220
F	5,234**	3,925**	2,755**	3,249*	4,444**	9,156**
Δ korigirani R ²	-	-0,005	-0,006	-	0,036	0,146

*p < 0,05; **p < 0,01

6. Rasprava i zaključak

Središnja tema ovoga rada jest participacija lokalne javnosti u procesu planiranja razvoja u sredinama s većim brojem stanova za odmor. Pritom je fokus na participaciji u aktivnostima usmjerenima na unaprjeđenje životnih uvjeta u naselju. U tu svrhu analizirani su podatci prikupljeni anketnim istraživanjem u Okrugu Gornjem. Riječ je o naselju koje je doživjelo intenzivni razvoj od osamdesetih godina 20. stoljeća do prvih desetljeća 21. stoljeća i u kojem prema popisu stanovništva iz 2011. godine broj stanova za odmor nadmašuje broj stalno nastanjenih stanova. U ovoj smo studiji htjeli doznati koliko stalni i povremeni stanovnici participiraju u pojedinim segmentima planiranja lokalnog razvoja te ispitati povezanost participacije u planiranju lokalnog razvoja s razvijenošću lokalnih društvenih odnosa. Provedena analiza ponudila je nekoliko korisnih uvida.

Gledajući ukupno, *samo je manji broj ispitanika sudjelovao u aktivnostima koje su usmjerene na unapređenje uvjeta življenja u naselju*. U barem jednoj od ponuđenih aktivnosti sudjelovalo je četiri od deset ispitanika iz uzorka povremenih stanovnika te samo tri od deset iz uzorka stalnih stanovnika. Nešto češće ispitanici su sudjelovali u neformalnom razgovoru o problemima koji utječu na život u Okrugu, a najrjeđe su formalno inicirali neke promjene u Okrugu. To upućuje na nisku razinu participacije u planiranju lokalnog razvoja, što i nije posve neuobičajeno za hrvatske prilike. Naime, istraživanje građanskog aktivizma u Hrvatskoj (Franc, Šakić i Maričić, 2007) na reprezentativnom nacionalnom uzorku pokazalo je da je, primjerice, samo 8,1% ispitanika sudjelovalo u javnoj raspravi ili tribini o nekom lokalnom problemu, 9,5% ih je kontaktiralo s lokalnim političarima ili vijećnicima, 17,1% je sudjelovalo na nekom sastanku u zajednici, dok ih je 31,5% potpisalo neku peticiju. Niska razina društvenog angažmana u Hrvatskoj može se dovesti u vezu s nedostatkom tradicije civilno-društvenog djelovanja (Črpić i Zrinščak, 2005) te s prevladavajućim materijalističkim vrijednosnim sklopom u hrvatskom društvu (Tomić Koludrović, 2008). No, za nas je zanimljivo i to da Franc, Šakić i Maričić (2007) u već spomenutoj studiji apostrofiraju pozitivnu korelaciju između razine građanskog aktivizma i percipirane efikasnosti u utjecaju na odluke, označujući osjećaj nemoći kao jedan od generatora niske razine građanskog aktivizma. Na tom tragu uzrok niske participacije u planiranju lokalnog razvoja u Hrvatskoj moguće je tražiti i u samoj proceduri donošenja plana prostornog razvoja. Prostorni su nam planovi ovdje zanimljivi jer je riječ o dokumentima koji

po svojoj naravi izravno određuju okvir za funkcionalni i skladni lokalni razvoj. Sam sustav donošenja prostornih planova u Hrvatskoj u cijelosti je otvoren za javnost (Staničić, 2017). Međutim, teško se oteti dojmu da je stvarna poluga moći izvan ruku te iste javnosti. U cijeloj proceduri izrade prostornog plana zainteresiranoj je javnosti omogućen izravan utjecaj tek u vidu davanja primjedbi na prijedlog prostornog plana. No, nositelj izrade prostornog plana svaku primjedbu može arbitrarno odbiti. Drugim riječima, zainteresirana javnost u cijelom postupku ima samo sporednu ulogu, pa stoga ne treba čuditi i niska razina participacije.

Nadalje, analiza je pokazala da *povremeni stanovnici nisu ništa manje zainteresirani od stalnih stanovnika za planiranje lokalnog razvoja*. Naprotiv, čak su uočene neke manje razlike među dvjema analiziranim skupinama koje upućuju na to da povremeni stanovnici češće participiraju u nekim aktivnostima povezanim s planiranjem lokalnog razvoja. Konkretno, povremeni stanovnici nešto su češće od stalnih stanovnika potpisivali peticije kojima se htjelo potaknuti neke promjenu u Okrugu te su nešto češće prisustvovali javnim skupovima o nekom lokalnom problemu. Slične ambicije povremenih stanovnika već su uočene u istraživanjima koja su problematizirala lokalni razvoj u sredinama s većim brojem stanova za odmor. Primjerice, Farstad (2011) u analizi uloge koju povremeni stanovnici imaju u lokalnom razvoju upozorava da je posrijedi skupina koja želi biti tretirana kao ravnopravan član zajednice. Pritom naglašava da motivi povremenih stanovnika za aktivnije sudjelovanje mogu biti različiti u odnosu na stalne stanovnike. Kod prvih se nerijetko prepoznaju neki partikularni interesi vezani uz distribuciju lokalnih resursa i koristi koje ti resursi donose, dok je kod potonjih jasnije izražen univerzalni komunalni interes. Farstad i Rye (2013) u istraživanju usredotočenom upravo na razlike između stalnih i povremenih stanovnika u njihovu pogledu na lokalni razvoj upozoravaju da se, osim različitih interesa, te dvije skupine često koriste i različitim taktikama utjecaja na smjer lokalnog razvoja. Naime, povremenim stanovnicima bitno je sužen prostor djelovanja jer najčešće nisu aktivni sudionici lokalnih političkih procesa te im preostaje tek vršenje javnog pritiska. S druge strane, stalni stanovnici, osim utjecaja na donošenje odluka putem lokalnih izbora ili pak eventualnog referenduma, dodatno preko srodničkih veza i poznanstava, što je karakteristično za male sredine, imaju na raspolaganju neformalne kanale koji im omogućavaju *nevidljivo* participiranje u planiranju razvoja.

Iako nije bila središnja tema, treba istaknuti da je analiza ukazala na *postojanje dinamičnih lokalnih društvenih odnosa i kod stalnih i kod povremenih stanovnika* u Okrugu. Kod obiju promatranih skupina većina ispitanika ima uspostavljena poznanstva i prijateljstva te društvene odnose sa svojim susjedima. No, usporedba stalnih i povremenih stanovnika otkrila je da su stalni stanovnici ipak nešto više uključeni u odnose sa susjedima. Usporedba pak s obilježjima lokalnih društvenih odnosa na nacionalnoj razini (Miletić, 2015) pokazuje da se stanje u Okrugu ne razlikuje bitno od onoga u drugim manjim sredinama u Hrvatskoj koje po pravilu karakterizira upravo veća razina društvenosti. Ni spomenuta uključenost povremenih stanovnika u lokalne društvene odnose u Okrugu nije nešto iznenađujuće. Primjerice, Huijbens (2012) također uočava sklonost povremenih stanovnika da formiraju društvene mreže u mjestima gdje imaju stan za odmor, što objašnjava njihovom ambicijom da se pokažu društveno poželjnima te si tako osiguraju ulaznicu za lokalnu zajednicu. Referirajući se na lokalne društvene odnose povremenih stanovnika, Jarlöv (1999) ide i korak dalje pa tvrdi da je bogatiji društveni život koji uključuje i više društvene interakcije sa susjedima nešto što se kod dijela povremenih stanovnika pojavljuje kao jedan od glavnih motiva za sekundarno stanovanje. Drugi važan aspekt na koji je ukazala analiza lokalnih društvenih odnosa u Okrugu jest odsutnost društvene fragmentacije, odnosno razdvajanja stalnih i povremenih stanovnika. Naime, iako u društvu najčešće imaju više osoba iz skupine kojoj i sami pripadaju, samo se manji broj ispitanika druži isključivo s pripadnicima svoje skupine. Razvijeni društveni odnosi stalnih i povremenih stanovnika nije neka okružna ili isključivo hrvatska specifičnost (Quinn, 2004; Rogić, Mišetić i Zimmermann, 2006), a učestalija društvena interakcija na toj relaciji pomaže umanjivanju tenzija među tim dvjema skupinama (Armstrong i Stedman, 2013).

Upravo su se *razvijenost i karakter lokalnih društvenih odnosa povremenih stanovnika pokazali važnom komponentom njihove angažiranosti oko unapređenja uvjeta življenja u Okrugu*. Provedena regresijska analiza pokazala je da među dvjema promatranim skupinama postoje znatne razlike u mehanizmu koji se nalazi u podlozi participacije u planiranju razvoja. Korišteni regresijski modeli pokazuju da su kod povremenih stanovnika lokalni društveni odnosi pozitivno povezani s participacijom u planiranju lokalnog razvoja, dok isti čimbenik kod stalnih stanovnika nije proizveo statistički značajan efekt. Kod stalnih stanovnika u postavljenom

regresijskom modelu samo je kategorija prihoda kućanstva statistički značajno utjecala na participaciju u planiranju lokalnog razvoja (veći prihodi su bili povezani s većom participacijom), pri čemu je taj model objasnio 6% varijacije analiziranog djelovanja. S druge strane, regresijski model kod povremenih stanovnika objašnjava 22% varijacije participacije u planiranju lokalnog razvoja, pri čemu je analiza otkrila da su više participirali oni koji su imali veću učestalost i/ili gustoću susjedskih odnosa te oni koji u krugu ljudi s kojima se druže u Okrugu imaju više povremenih stanovnika. Potonje je zanimljivo jer može značiti postojanje određene homogenizacije među povremenim stanovnicima u Okrugu. Vidjeli smo da studije usredotočene na perspektive stalnih i povremenih stanovnika oko smjera lokalnog razvoja nude oprečne nalaze. Primjerice, Hall i Müller (2004) iznose tezu da su povremeni stanovnici *a priori* protiv bilo kakvog razvoja koji bi mijenjao krajobraz, dok s druge strane Farstad i Rye (2013) sugeriraju da su za razumijevanje stavova stalnih i povremenih stanovnika spram lokalnog razvoja od međugrupnih razlika relevantnije one razlike unutar skupine, i to ponajprije udaljenost od žarišta razvoja. Naznačeni prijepori daju naslutiti da neki kontekstualni elementi mogu imati intervenirajući utjecaj na razvojne aspiracije i angažman stalnih i povremenih stanovnika. Primjerice, u situaciji u kojoj je sekundarno stanovanje koncentrirano u određenoj zoni koja je pak bliže žarištu razvoja može se očekivati da nemogućnost formalnog utjecaja na odluku, koja je češće povezana s apstinencijom od angažmana, izazove suprotan efekt i postane čimbenikom snaženja grupne kohezije povremenih stanovnika. S obzirom na to da je u Okrugu veliki dio sekundarnih stanova okupljen u nekoliko većih zona, moguće su situacije u kojima upravo suočavanje sa zajedničkim problemima potiče međusobno povezivanje povremenih stanovnika. A tako uspostavljen komunikacijski kanal znatno olakšava mobilizaciju povremenih stanovnika oko rješavanja komunalnih i drugih problema povezanih s uvjetima svakodnevnog življenja u njihovu najbližem okruženju.

Zaključno, analiza je pokazala da su zajednice stalnih i povremenih stanovnika u Okrugu relativno slabo angažirane u procesu traženja rješenja koja bi mogla unaprijediti njihov svakodnevni život, a čime zapravo Okrug ne iskače iz nacionalnog okvira. Ipak, nama je osobito zanimljivo upravo to što povremeni stanovnici ne samo da nisu manje zainteresirani od stalnih za participiranje u planiranju lokalnog razvoja, nego su u nekim aspektima i

aktivniji. Taj nalaz sugerira da je riječ o skupini koja ima ambicija biti aktivan dionik u planiranju lokalnog razvoja. Odnosno, povremeni stanovnici očito žele imati i neke koristi od promjena kojima su i sami pridonijeli, jer je razvoj Okruga povezan i s povećanjem gustoće sekundarnog stanovanja u naselju. Pritom analiza upućuje na postojanje određenog obrasca angažmana povremenih stanovnika: veći stupanj lokalne umreženosti, osobito s drugim povremenim stanovnicima, pridonosi većem stupnju participacije u planiranju lokalnog razvoja.

Predstavljeno je istraživanje kroz iskustvo jedne manje sredine ponudilo uvid samo u dio fenomena povezanog s planiranjem razvoja u lokalnim zajednicama pritisnutim intenzivnijim širenjem sekundarnog stanovanja. Jedno od ograničenja istraživanja vezano je uz korištene mjerne instrumente i provedene analize. Naime, provedba istraživanja na relativno malom uzorku te uočena niska pojavnost participacije u planiranju lokalnog razvoja usmjerilo nas je na korištenje linearne regresijske analizu, dok bi istraživanje na većem uzorku omogućilo provođenje alternativnih analiza primjerenijih asimetričnim distribucijama. Potencijalno ograničenje studije povezano je i s postupkom uzorkovanja povremenih stanovnika te posljedično s mogućnošću generalizacije dobivenih uvida. Iako je istraživanje provedeno na probabilističkom uzorku, nedostatak osnovnih informacija o populaciji korisnika stanova za odmor onemogućava provjeru mogućih odstupanja realiziranog uzorka od osnovnih demografskih i socioekonomskih obilježja populacije. Osim toga, pri razmatranju rezultata treba voditi računa i o tome da zbog izrazite nehomogenosti populacije korisnika sekundarnih stanova (Opačić, 2011) postoji mogućnost da su dobiveni rezultati i pod utjecajem pogreške uzorkovanja. Poopćavanje dobivenih uvida na druge sredine zahvaćene intenzivnim razvojem sekundarnog stanovanja ograničeno je i činjenicom da je prezentirana studija usredotočena samo na jedno naselje. Stoga bi svakako bilo korisno provjeriti postojanost uočenog mehanizma u nekim sličnim sredinama te na većem uzorku ispitanika, ali i istražiti povezanost nekih drugih konstrukata, primjerice privrženosti mjestu ili pak razvojne aspiracije, s angažmanom stalnih i povremenih stanovnika u aktivnostima koje pridonose dobiti šire zajednice.

LITERATURA

- Armstrong, Andrea i Stedman, Richard C. (2013). »Culture Clash and Second Home Ownership in the U.S. Northern Forest«, *Rural Sociology*, 78 (3): 318–345. doi: 10.1111/ruso.12010
- Barlow, Katanya i Cocklin, Chris (2003). »Reconstructing rurality and community: Plantation forestry in Victoria, Australia«, *Journal of Rural Studies*, 19 (4): 503–519. doi: 10.1016/S0743-0167(03)00029-9
- Cicognani, Elvira, Pirini, Claudia, Keyes, Corey, Joshanloo, Mohzen, Rostami, Reza i Nosratabadi, Masoud (2008). »Social Participation, Sense of Community and Social Well Being: A Study on American, Italian and Iranian University Students«, *Social Indicators Research*, 89 (1): 97–112. doi: 10.1007/s11205-007-9222-3
- Cohen, John M. i Uphoff, Norman T. (1980). »Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity«, *World Development*, 8 (3): 213–235. doi: 10.1016/0305-750X(80)90011-X
- Cornwall, Andrea (2008). »Unpacking 'Participation': Models, meanings and practices«, *Community Development Journal*, 43 (3): 269–283. doi: 10.1093/cdj/bsn010
- Čaldarović, Ognjen (1987). *Suvremeno društvo i urbanizacija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Črpić, Gordan i Zrinščak, Siniša (2005). »Civilno društvo u nastajanju: Slobodno vrijeme i dobrovoljne organizacije u Hrvatskoj«, u: Josip Baloban (ur.). *U potrazi za identitetom: komparativna studija vrednota, Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing, str. 19–44.
- Državni zavod za statistiku (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Eurostat (2015). *People in the EU: Who are we and how do we live?* Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi: 10.2785/406462
- Farstad, Maja (2011). »Rural residents' opinions about second home owners' pursuit of own interests in the host community«, *Norwegian Journal of Geography*, 65 (3): 165–174. doi: 10.1080/00291951.2011.598551
- Farstad, Maja (2013). »Local residents' valuation of second home owners' presence in a sparsely inhabited area«, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13 (4): 317–331. doi: 10.1080/15022250.2013.863062
- Farstad, Maja i Rye, Johan Fredrik (2013). »Second home owners, locals and their perspectives on rural development«, *Journal of Rural Studies*, 30 (1): 41–51. doi: 10.1016/j.jrurstud.2012.11.007
- Fountain, Joanne i Hall, Michael C. (2002). »The impact of lifestyle migration on rural communities«, u: Michael C. Hall i Allen M. Williams (ur.). *Tourism and Migration: New Relationships between Production and Consumption*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, str. 153–168.
- Franc, Renata, Šakić, Vlado i Maričić, Jelena (2007). »Građanski aktivizam u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja*, 16 (1–2): 111–132.
- Gallent, Nick (2007). »Second homes, community and a hierarchy of dwelling«, *Area*, 39 (1): 97–106. doi: 10.1111/j.1475-4762.2007.00721.x

- Green, Garry P., Marcouiller, David, Deller, Steven, Erkkila, Daniel, Sumathi, N. R. (1996). «Local Dependency, Land Use Attitudes, and Economic Development: Comparisons between Seasonal and Permanent Resident», *Rural Sociology*, 61 (3): 427–445. doi: 10.1111/j.1549-0831.1996.tb00627.x
- Halfacree, Keith (2012). »Heterolocal identities? Counter-urbanisation, second homes, and rural consumption in the era of mobilities«, *Space Place*, 18 (2): 209–224. doi: 10.1002/psp.665
- Hall, C. Michael i Müller, Dieter K. (2004). »Introduction: Second homes, curse or blessing, revisited«, u: C. Michael Hall i Dieter K. Müller (ur.). *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscape and common ground*. Clevedon: Channel View, str. 3–14.
- Halseth, Greg i Rosenberg, Mark W. (1995). »Cottagers in an urban field«, *The Professional Geographer*, 47 (2): 148–159. doi: 10.1111/j.0033-0124.1995.00148.x
- Hiltunen, Mervi J. (2007). »Environmental impacts of rural second home tourism – Case lake district in Finland«, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7 (3): 243–265. doi: 10.1080/15022250701312335
- Hudson, Ray (2005). *Economic Geographies: Circuits, Flows and Spaces*. London: Sage.
- Huijbens, H. Edward (2012). »Sustaining a Village's Social Fabric?«, *Sociologia Ruralis*, 52 (3): 332–352. doi: 10.1111/j.1467-9523.2012.00565.x
- Jaakson, Reiner (1986). »Second-home domestic tourism«, *Annals of Tourism Research*, 13 (3): 367–391. doi: 10.1016/0160-7383(86)90026-5
- Jarlöv, Lena (1999). »Leisure lots and summer cottages as places for people's own creative work«, u: David Crouch (ur.). *Leisure/tourism geographies: Practices and geographical knowledge*. London: Routledge, str. 231–237.
- Jordan, James William (1980). »The summer people and the natives: Some effects of tourism in a Vermont vacation village«, *Annals of Tourism Research*, 7 (1): 34–55. doi: 10.1016/S0160-7383(80)80005-3
- Kaltenborn, Bjørn P. (1997). »Nature of place attachment: A study among recreation homeowners in southern Norway«, *Leisure Sciences*, 19 (3): 175–189. doi: 10.1080/01490409709512248
- Kelly, Gail i Hosking, Karin (2008). »Nonpermanent residents, place attachment and 'sea change' communities«, *Environment and Behavior*, 40 (4): 575–594. doi: 10.1177/0013916507302246
- Lajić, Ivan i Mišetić, Roko (2013). »Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća«, *Migracijske i etničke teme*, 29 (2): 169–199. doi: 10.11567/met.29.2.3
- Leal, Pablo Alejandro (2007). »Participation: The ascendancy of a buzzword in the neo-liberal era«, *Development in Practice*, 17 (4–5): 539–548. doi:10.1080/09614520701469518
- Lepczyk, Christopher A., Wunnicke, Aron, Radeloff, Volker C., Flather, Curtis H., Pidgeon, Anna M. i Hammer, Roger B. (2013). »Using housing growth to estimate habit change: Detecting Ovenbird response in a rapidly growing New England State«, *Urban Ecosystems*, 16 (3): 499–510. doi: 10.1007/s11252-013-0290-7

- Low, Setha M. i Altman, Irwin (1992). »Place attachment: A conceptual inquiry«, u: Irwin, Altman i Setha M. Low (ur.). *Place attachment*. New York: Plenum, str. 1–12.
- Maginn, Paul J. (2007). »Towards more effective community participation in urban regeneration: The potential of collaborative planning and applied ethnography«, *Qualitative Research*, 7 (1): 25–43. doi: 10.1177/1468794106068020
- Manzo, Lynne C. i Perkins, Douglas D. (2006). »Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning«, *Journal of Planning Literature*, 20 (4): 335–350. doi: 10.1177/0885412205286160
- Marini, Matteo B. i Mooney, Patrick H. (2006). »Rural economies«, u: Paul Cloke, Terry Marsden i Patrick H. Mooney (ur.). *Handbook of Rural Studies*. London: Sage, str. 91–103.
- Marjavaara, Roger (2008). *Second home tourism: The root to displacement in Sweden?* Umeå: Umeå University.
- McIntyre, Norman i Pavlovich, Kathryn (2006). »Changing place: Amenity coastal communities in transition«, u: Norman McIntyre, Daniel R. Williams, Kevin E. McHugh (ur.). *Multiple Dwelling and Tourism: Negotiating Place, Home and Identity*. Wallingford: CABI.
- McLeod, Brumby J. (2008). *Second-home owner attachment to a destination: A driver of tourism promotion*. Las Vegas: University of Nevada.
- Miletić, Geran-Marko (2011). *U potrazi za drugim prostorom: sociologijski aspekti sekundarnog stanovanja u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Miletić, Geran-Marko (2015). »Who is (still) socializing with neighbors? A contribution to the analysis of local social relations«, *Sociologija i prostor*, 53 (2): 97–116. doi: 10.5673/sip.53.2.1
- Miletić, Geran-Marko, Krnić, Rašeljka i Majetić, Filip (2016). »Susjedstvo i socijalna integracija: utjecaj lokalnih društvenih odnosa na percepciju socijalne kohezije u susjedstvu na primjeru Hrvatske«, *Revija za socijalnu politiku*, 23 (2): 215–238. doi: 10.3935/rsp.v23i2.1310
- Miletić, Geran-Marko, Marinović Golubić, Marica i Žanić, Mateo (2017). »Second Home Development and Rural Revitalization: A Case Study from Croatia«, u: Kristina Svets (ur.). *XXVII European Society for Rural Sociology Conference: Book of Abstracts*. Krakow: European Society for Rural Sociology, str. 28–29.
- Miletić, Geran-Marko, Peračković, Krešimir i Marinović Golubić, Marica (2017). »Socio-Spatial Patterns of the Contemporary Second Home Phenomenon in Croatia«, *Društvena istraživanja*, 26 (1): 79–100. doi: 10.5559/di.26.1.05
- Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja (2016). *Strategija prostornog razvitka Republike Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja.
- Mišetić, Anka (2006). »Koncept povezanosti s mjestom i sekundarno stanovanje«, *Društvena istraživanja*, 15 (1–2): 27–42.
- Mišetić, Anka (2016). »Društveni aspekti urbane regeneracije: participacija i koncept socijalne održivosti«, u: Ariana Korlaet (ur.). *Strategije urbane regeneracije*. Zagreb: Zavod za prostorno planiranje, str. 298–306.

- Mišetić, Anka, Krnić, Rašeljka i Kozina, Goran (2013). »Akeri planiranja i razvoja Varaždina: Prilog istraživanju socijalne održivosti u urbanom kontekstu«, *Društvena Istraživanja*, 22 (1): 143–165. doi: 10.5559/di.22.1.08
- Murphy, Kevin (2012). »The social pillar of sustainable development: A literature review and framework for policy analysis«, *Sustainability: Science, Practice, & Policy*, 8 (1): 29–44. doi: 10.1080/15487733.2012.11908081
- Nordin, Urban i Marjavaara, Roger (2012). »The local non-locals: Second home owners associational engagement in Sweden«, *Turizam*, 60 (3): 293–305.
- Opačić, Vuk Tvrtko (2011). »Prijedlog koncepta istraživanja vikendaštva u receptivnome vikendaškom području«, *Hrvatski geografski glasnik*, 73 (1): 181–200. doi: 10.21861/hgg.2011.73.01.12
- Opačić, Vuk Tvrtko (2013). *Vikendaštvo u hrvatskom priobalju: jučer, danas, sutra*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Ostroški, Ljiljana (ur.) (2016). *Turizam u 2015*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Peterson, Garry D., Cumming, Graeme S. i Carpenter, Stephen R. (2003). »Scenario planing: A tool for conservation in an uncertain world«, *Conservation Biology*, 17 (2): 358–366. doi: 10.1046/j.1523-1739.2003.01491.x
- Pitkänen, Kati, Adamiak, Czesław i Halseth, Greg (2014). »Leisure Activities and Rural Community Change: Valuation and Use of Rural Space among Permanent Residents and Second Home Owners«, *Sociologia Ruralis*, 54 (2): 143–166. doi: 10.1111/soru.12023
- Prezza, Miretta, Amici, Matilde, Roberti, Tiziana i Tedeschi, Gloria (2001). »Sense of community referred to the whole town: Its relations with neighboring, loneliness, life satisfaction, and area of residence«, *Journal of Community Psychology*, 29 (1): 29–52. doi: 10.1002/1520-6629(200101)29:1<29::AID-JCOP3>3.0.CO;2-C
- Quinn, Bernadette (2004). »Dwelling Through Multiple Places: A Case Study of Second Home Ownership in Ireland«, u: Michael C. Hall i Dieter K. Müller (ur.). *Tourism, Mobility and Second Homes – Between Elite Landscape and Common Ground*. Clevedon: Channel View Publications, str. 113–130.
- Rey, Johan Fredrik (2011). »Conflicts and contestations: Rural populations' perspectives on the second home phenomenon«, *Journal of Rural Studies*, 27 (3): 263–274. doi: 10.1016/j.jrurstud.2011.03.005
- Rogić, Ivan, Mišetić, Anka i Zimmermann, Ratimir (ur.) (2006). *Kuća pokraj mora: povremeno stanovanje na Hrvatskoj obali*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 155–179.
- Staničić, Frane (2017). »Sudjelovanje javnosti i pristup pravosuđu u procesima prostornog planiranja«, *Zbornik radova veleučilišta u Šibeniku*, 4 (1–2): 31–52.
- Stedman, Richard C. (2006). »Understanding place attachment among second home owners«, *Peace Research Abstracts Journal*, 50 (2): 187–205. doi: 10.1177/0002764206290633
- Svirčić Gotovac, Anđelina (2010). »Aktualni revitalizacijski i gentrifikacijski procesi na primjeru Zagreba«, *Sociologija i prostor*, 48 (2): 197–221.
- Svirčić Gotovac, Anđelina i Zlatar, Jelana (2008). »Akeri rekonstrukcije Cvjetnoga trga u Zagrebu«, *Sociologija i prostor*, 46 (1): 53–76.

- Talò, Cosimo, Mannarini, Terri i Rochira, Alessia (2014). »Sense of community and community participation: A meta-analytic review«, *Social Indicators Research*, 117 (1): 1–28. doi: 10.1007/s11205-013-0347-2
- Tomić Koludrović, Inga (2007). »Društveni angažman hrvatskih građana i građanki kao indikator društvenog kapitala«, *Acta Iadertina*, 4 (1): 51–78.
- Ursić, Sara, Mišetić, Roko i Mišetić, Anka (2016). »New Perspectives on Sustainable Development of Second Homes in Croatia: Strategic Planning or Proliferation of Building?«, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 216: 80–86. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.12.011
- White, Sarah C. (1996). »Depoliticizing development: The uses and abuses of participation«, *Development in Practice*, 6 (1): 6–15. doi: 10.1080/0961452961000157564
- Winkler, Richelle, Deller, Steven i Marcouiller, Dave (2015). »Recreational Housing and Community Development: A Triple Bottom Line Approach«, *Growth and Change*, 46 (3): 481–500. doi: 10.1111/grow.12100

Second Homes and the Management of Local Development: Local Social Relations as a Predictor of Permanent and Temporary Residents' Participation in the Development Planning Process

Geran-Marko MILETIĆ , Sara URSIĆ , Rašeljka KRNIĆ
Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Zagreb, Croatia
geran@pilar.hr, sara.ursic@pilar.hr, rašeljka.krnic@pilar.hr

Defining a desirable direction for local development is a complex process. A fundamental problem is finding goals and solutions acceptable to the majority of stakeholders. The planning of local development in residential areas that have experienced a proliferation of second home housing faces an even greater challenge. Meeting development aspirations in these areas requires a complex effort as temporary residents – in addition to the permanent ones – maintain certain expectations. The data analysed in this paper was collected in a survey carried out in the spring and summer of 2016 in the settlement of Okrug Gornji located on the island of Čiovo in Split-Dalmatia County, in Croatia. The research was conducted on a stratified multistage probability sample of 203 permanent and 211 temporary residents. The analyses focussed on two main goals: 1) to discover to what extent the permanent and temporary residents are involved in certain segments of local development planning and 2) to examine the connection between the levels of participation in local development planning and the development of local social relations. The results indicate that the communities of permanent and temporary residents in Okrug Gornji are fairly weakly engaged in the process of seeking solutions that could improve their daily lives. The municipality does not differ from the national framework in that regard. However, a particularly

interesting finding was that temporary residents were not only more interested in participating in local development planning but also, in some respects, participated even more actively. In the case of temporary residents, local social relations were positively related to participation in local development planning, while the same factor generated no statistically significant effect in the case of permanent residents.

Key words: second homes, local development, participation in local development, local social relations, Croatia